

УДК 378.016:37.02

Наталія Опанасенко

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНО
ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ
«ДИДАКТИКА»**

У статті розкриваються особливості технології особистісно орієнтованого навчання, головною метою якої є взаємний і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні, партнерстві та спільній діяльності. Розглядаються способи використання даної технології у підготовці майбутніх учителів початкової школи при викладанні дисципліни «Дидактика» за кредитно-модульною системою.

Ключові слова: технологія навчання, особистісно орієнтоване навчання, особистісно орієнтований підхід, педагогічна ситуація, кредитно-модульна система, процес навчання, підготовка майбутнього вчителя.

В статті розкриваються особливості технології особисто орієнтованого навчання, головною метою якої є взаємне і плідне розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності в спілкуванні, партнерства та загальної діяльності. Розглядаються способи використання даної технології в підготовці майбутніх учителів початкової школи в процесі викладання дисципліни «Дидактика» за кредитно-модульною системою.

Ключові слова: технологія навчання, особисто орієнтоване навчання, особисто орієнтований підхід, педагогічна ситуація, кредитно-модульна система, процес навчання, підготовка майбутнього вчителя.

In the article the features of technology of personally oriented training are uncovered, the main purpose by which one is a mutual and fruitful development of the personality of the teacher and his schoolboys on the basis of equalling in dialogue, partnership and general activity. The ways of usage of the given technology in opening-up of the future teachers of an elementary school are esteemed during teaching discipline «Didactics» on a credit-modular system.

Key words: technology of training personally oriented training personally oriented approach, pedagogical situation, credit-modular system, learning process, opening-up of the future teacher.

Постановка проблеми. На сьогодні залишається актуальним питання підготовки майбутнього вчителя для національної школи. На сучасному етапі розвитку освіти важливою є ідея побудови «педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно орієнтованого підходу [2, с. 3]». Особистісно орієнтований підхід сприяє залученню студента до активної діяльності. Тому викладач у своїй роботі повинен ураховувати індивідуальні можливості студентів, використовувати диференційований підхід, особистісно орієнтовану педагогічну ситуацію, тим самим сприяти розвитку їх пізнавальної активності, самодіяльності, формування здатності до управління своєю діяльністю. У посібнику «Освітні технології» О. Пехоти зазначається: «Одним з провідних завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у майбутнього вчителя формується готовність до роботи на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персонал-технологія [5, с. 3]».

Вивчення курсу «Дидактика» на педагогічному факультеті передбачає ознайомлення майбутніх учителів з теоретичними основами процесу навчання (предмет і завдання дидактики, сутність процесу навчання, закономірності і принципи навчання, зміст початкової освіти), а також розкриття особливостей організації навчального процесу в сучасній початковій школі (методи навчання, форми організації навчального процесу, урок у початковій школі, контроль і оцінювання навчальних досягнень молодших школярів). Серед актуальних проблем дидактики виокремлено узагальнюючу тему – «Розвивальний характер навчання в сучасній початковій школі», яка інтегрує в собі всі складові цього процесу – діяльність учителя, діяльність учнів та зміст навчального матеріалу [6, с. 5]. Важливо, щоб «дидактика із суто теоретичної, інформаційно-повідомлюючої навчальної дисципліни перетворювалася у теоретико-прикладну, виконуючу роль філософії освіти й навчання, методології розроблення методик і технологій навчання [1, с. 3]».

Поряд із традиційними підходами до вивчення «Дидактики», ми пропонуємо використовувати ті технології навчання, які по-новому впливають на традиційний процес засвоєння знань, підвищують його ефективність, спрямовують на особистісний розвиток студента, зокрема особистісно орієнтовану технологію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить, що науковці (В. Бондар, С. Бондар, С. Гончаренко, М. Гузик, А. Нісімчук, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Рівін та ін.) приділяють значну увагу питанню розкриття змісту технологій навчання та їх використання на практиці. Починаючи з кінця 80 – х років

XX століття психологами і педагогами активно досліджуються сутність та способи організації особистісно орієнтованого навчання (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, Г. Балл, І. Бех, С. Максименко, Н. Бібік, О. Савченко, А. Хуторський, І. Якиманська, В. Євдокимов, О. Падалка, І. Прокопенко та ін.).

Мета написання статті полягає в розкритті способів використання технології особистісно орієнтованого навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи при викладанні курсу «Дидактика» за кредитно-модульною системою.

Виклад основного матеріалу. Тематика навчального курсу «Дидактика» поділена на змістові модулі. Вона складається з трьох змістових модулів: перший – теоретичні основи навчання й освіти, другий – методи і принципи навчання, третій – форми та засоби організації навчання.

У процесі вивчення цієї дисципліни студенти отримують відомості про особистісно орієнтоване навчання як оновлену парадигму сучасної освіти, збагачують свої знання про педагогічні технології. Особистісно орієнтоване навчання, за визначенням О. Савченко, – це «організація навчання на засадах усебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками [7, с. 626]». Метою такого навчання є створення умов для індивідуальної самореалізації учня, розвитку і саморозвитку його особистісних якостей. Цей тип навчання передбачає стимулювання особистості до діалогу, дискусії. Особистісно орієнтована технологія – це освітня технологія, головною метою якої є взаємний і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні, партнерстві та спільній діяльності. Завданнями особистісно орієнтованого навчання є розвиток індивідуальних та пізнавальних здібностей кожної дитини; максимальне виявлення, ініціювання, використання індивідуального досвіду учня; допомога дитині пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися [2, с. 36]. Основними вимогами до розробки дидактичного забезпечення особистісно орієнтованого процесу є:

- навчальний матеріал повинен виявляти досвід учня, врахування його попередньо набутих знань;
- виклад навчального матеріалу в підручнику має бути спрямований на перетворення особистого досвіду кожного учня;
- узгодження досвіду учня з науковим змістом, що задається;
- можливість вибору учнем з навчального матеріалу того чи іншого завдання;
- стимулювання учнів до самостійного вибору способів опрацювання навчального матеріалу;
- забезпечення контролю й оцінки.
- Студенти повинні усвідомлювати, що метою особистісно орієнтованого уроку є створення належних умов для розвитку пізнавальної діяльності. Досягти поставленої мети допоможе:
 - використання різноманітних форм і методів організації навчальної діяльності;
 - створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу;
 - стимулювання учнів до висловлень, правильних доказів відповідей;
 - використання у процесі уроку дидактичного матеріалу, що дозволяє вибрати учневі вид і форму змісту;
 - оцінка діяльності не лише через правильно-неправильно, а й оригінальність, самостійність, натхнення учнів;
 - заохочення, прагнення знаходити свій спосіб роботи, аналізувати методи роботи учнів у процесі уроку;
 - створення педагогічних ситуацій спілкування на уроці, що дозволяє кожному учневі виявити ініціативу, самостійність;
 - повідомлення на початку уроку не лише теми, а й методів організації навчальної діяльності;
 - обговорення у кінці уроку не тільки того, що засвоїли, а й на що сподівалися, що хотіли б виконати ще раз;

- подання домашнього завдання та обговорення способів його виконання.

Вивчаючи педагогічні технології, студенти можуть здобувати знання з використанням елементів окремих технологій, зокрема особистісно орієнтованого навчання. Так, вивчення «Дидактики» відбувається за трьома модулями: практичним, теоретичним, самостійної роботи. Практичний модуль складається з практичних і лабораторних занять (виконуючи при цьому різні види завдань, студент може набрати максимальну кількість балів – п'ятдесят). Студент має право отримати відповідну кількість балів на кожному занятті і повинен бути опитаний. Протягом заняття ми використовуємо різні форми і методи роботи, зокрема групову, фронтальну форми, методи дискусійного характеру та інші.

Метою застосування групової форми навчання на практичних і лабораторних заняттях з «Дидактики» є залучення студентів до активної участі в процесі оволодіння програмовим матеріалом. Так, вивчаючи тему «Закономірності і принципи навчання» із застосуванням групової (кооперативної) форми роботи, перед студентами ставимо завдання, наприклад, закріпити поняття про закономірності, принципи та правила навчання, навчитися визначати принципи навчання, підбирати та реалізувати принципи у процесі навчання. Потім кожен студент отримує конкретне завдання: назвати та охарактеризувати закономірності та принципи навчання; на основі твердження К. Ушинського: «Зробивши цікавим свій урок, ви можете не боятися, що не все може бути цікавим... Привчіть же дитину робити не тільки те, що її цікавить, а й те, що не захоплює, – робити заради задоволення, виконувати свій обов'язок», дати відповіді на запитання: Чи погоджуєтеся з думкою відомого педагога? Чому? Який принцип навчання відображений у наведеному висловлюванні? [4, с. 22]. У процесі обговорення певних питань виникають проблемні ситуації, на які студенти мають знайти правильну відповідь.

У ході обговорення відбувається перевірка засвоєних знань, співставлення виучуваного матеріалу з попередньо вивченим, щоб прослідкувати збереження взаємозв'язку між поняттями. Робота кожного члена групи оцінюється. Отож, групова форма роботи передбачає систематичну участь кожного студента в навчанні всіх. Важливу роль відіграє спілкування і взаємодія студентів один з одним, що є важливою складовою технології особистісно орієнтованого навчання.

Під час вивчення теми «Зміст початкової освіти» можна використати фронтальну (колективну) форму навчання. Наприклад, із посібника Я. Кодлюк «Тестові завдання з дидактики початкової школи» студентам пропонується завдання: Поясніть, чому в умовах сьогодення одним із пріоритетних завдань початкової школи визнано розвиток у молодших школярів творчих здібностей [4, с. 27]. Наприкінці заняття кожен студент зачитує свої міркування. Проводиться самооцінка, оцінка роботи один одного. Відбувається узагальнення та систематизація знань студентів.

Як правило, лабораторні заняття з «Дидактики» проходять у школі-лабораторії. Студенти спостерігають та аналізують побачені уроки. Так, під час опанування теми «Форми організації навчання в початковій школі» майбутнім учителям пропонується два види завдань: подивитися фрагмент уроку, скласти план-конспект традиційного типу уроку чи нестандартного (вказати тип уроку, чітко визначити макро- і мікроструктуру, детально розписати кожен етап уроку). У кінці заняття кожен студент зачитує план-конспект того типу уроку, який він обрав. Дана форма навчання передбачає використання у практичній роботі методів колективного обговорення питань.

Також на лабораторних заняттях нерідко ми використовуємо методи ситуативного моделювання. Наприклад, один студент проводить урок за заздалегідь підготовленим планом-конспектом, а решта студентів виконують роль учнів певного класу. По закінченні уроку відбувається його обговорення та аналіз. Важливою процедурою імітації є обговорення отриманих результатів діяльності та усвідомлення майбутніми вчителями причинно-наслідкових зв'язків, які можна простежити, аналізуючи результати імітації. Такі імітаційні ігри сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблемні ситуації, а також вони допомагають розкрити індивідуальність особистості.

Технологія особистісно орієнтованого навчання припускає конструювання типів

навчального діалогу. Опановуючи тему «Підручник для початкової школи», студенти розв'язують дискусійне питання: «Чому в умовах особистісно орієнтованого навчання варто посилити розвивальну спрямованість підручника? [4, с. 32]». Вивчаючи тему «Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів», майбутні фахівці беруть участь у дискусії, виконують таке завдання: Висловіть своє ставлення до твердження Ш. Амонашвілі про те, що «оцінка – це милиця кульгавої педагогіки [4, с. 55]».

Одним із найважливіших напрямків є самостійна навчальна робота студентів. Важливість вивчення цієї проблеми полягає, насамперед, у зміні функції вищої освіти у формуванні особистості, а також у відсутності більш-менш чіткої теоретичної визначеності понять і закономірностей цього важливого дидактичного явища, особливо коли умовою Європейської вищої освіти є обов'язкове, понад 50%, виділення часу на самостійну роботу.

Самостійна робота дозволяє успішно розв'язувати такі завдання: формувати усвідомлений процес засвоєння знань; удосконалювати вміння та навички, визначені програмою кожного навчального предмета; готувати майбутніх фахівців до усвідомленого застосування знань у практичній діяльності; розвивати пізнавальні здібності; виховувати культуру розумової праці; виробляти потребу ефективно підвищувати свою готовність до самостійної діяльності. У наш час самостійна навчальна робота студента у вищому навчальному закладі «нарівні з аудиторною є однією із форм навчального процесу, істотною його частиною, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять [3, с. 804]». Вона призначена як для оволодіння кожною дисципліною, так і для формування навиків самостійної роботи взагалі. У процесі навчання самостійна робота студентів виступає засобом закріплення знань, вироблення вмінь та навичок, способом формування самостійності та активності особистості, її репродуктивних і творчих здібностей, професійного мислення.

З курсу «Дидактика» нами розроблена тематика завдань для самостійної роботи таким чином, щоб сприяти розвитку інтересу в студентів до педагогічних знань, що врешті-решт поступово стимулюватиме утвердження їх педагогічного мислення і формуватиме педагогічну культуру. Пропонуємо окремі з них. Наприклад, тема «Методи навчання» передбачає такі завдання для самостійної роботи: охарактеризувати різні підходи до класифікацій методів навчання; пояснити відмінності між принципом наочності і методами наочності; указати метод навчання, за якого вчитель, спираючись на знання та практичний досвід учнів, шляхом постановки запитань підводить їх до розуміння нового або уточнення, поглиблення, розширення відомого; назвати наочні методи навчання, пояснити їх сутність. Чому В.О. Сухомлинський вважав, що наочність – це «стежина пізнання і світло, яке осяває цю стежину»? Свою думку обґрунтувати; довести, що пізнавальний інтерес може виступати і як мотив учіння, і як засіб навчання, і як якість особистості школяра. До теми «Засоби та форми організації навчання» пропонуються такі завдання: назвати вимоги до підручників для початкової школи; обґрунтувати переваги та недоліки класно-урочної системи навчання; проаналізувати педагогічну ситуацію: «До кінця уроку залишалось хвилин 3 – 4. Учитель виставив оцінки в журнал учням, яких опитував. Після цього написав на дошці домашнє завдання і пролунав дзвінок». Які помилки у своїй навчальній діяльності допустив учитель? Обґрунтувати свою думку. Тема «Нетрадиційні форми навчання в початковій школі» включає завдання типу: розкрити суть міжпредметних зв'язків як засобу інтеграції змісту початкової освіти; назвати та охарактеризувати способи організації ігрової діяльності на уроках; розкрити роль дидактичної гри у процесі навчання; розкрити роль навчальних екскурсій у збагаченні чуттєвого досвіду молодших школярів. Тема «Контроль та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів» уміщує завдання: роль оцінки у навчанні молодшого школяра; обґрунтувати шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи молодших школярів; обґрунтувати доцільність запровадження у перших-других класах безбального (словесного) оцінювання. Тема «Розвивальний характер навчання в сучасній початковій школі» передбачає завдання: обґрунтувати думку Менандра про те, що добре тому, хто навчився вчитися; розкрити сутність висловлювання М. де Монтеня про те, що мозок, добре впорядкований, вартий більшого, ніж мозок, добре наповнений; розкрити дидактичну цінність одного із підходів методики

розвивального навчання: «Допоможіть дитині зробити це самій» [4, с. 61-62] та ін.

Можна стверджувати, що правильно організована самостійна робота сприяє розширенню і закріпленню знань і вмінь, що одержуються на лекціях, практичних і лабораторних заняттях, розвитку творчого потенціалу студентів, реалізації їх професійних навичок. Теоретичний модуль передбачає складання іспиту способом розв'язування тестових завдань.

Висновки. Отже, опановуючи курс «Дидактика», студенти вивчають філософські засади основ навчання та освіти, теоретичні основи навчання, особистісно орієнтоване навчання. Учаться застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, зокрема вміло підбирати методи, засоби, форми навчання учнів, забезпечувати розвиток їх творчих можливостей, здібностей. Використовуючи педагогічні технології, зокрема технологію особистісно орієнтованого навчання, у процесі вивчення навчальних дисциплін, ми таким чином активізуємо процес засвоєння знань, надаємо йому творчого характеру, будуємо роботу студентів на співпраці, взаємонавчанні, стимулюємо їх до самостійного вибору і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу, до самовизначення та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В.І. Дидактика : підручник [для студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / В.І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [автор-укладач Н.П. Наволокова]. – Х. : Основа, 2009. – 176 с.
3. Зіньковський Ю.Ф. Самостійна робота студентів / Ю.Ф. Зіньковський // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [головний ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 804 – 805.
4. Кодлюк Я.П. Тестові завдання з дидактики початкової школи: навчальний посібник / Я.П. Кодлюк. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 64 с.
5. Освітні технології: [навчально-методичний посібник] / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська; [за заг. ред. О.М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
6. Педагогіка початкової школи : програма навчальної дисципліни (за вимогами кредитно-модульної системи) / [уклад. : Я.П. Кодлюк, З.М. Онишків]. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 70 с.
7. Савченко О.Я. Особистісно орієнтоване навчання / О.Я. Савченко // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; [головний ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С.626 – 627.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Опанасенко Наталія Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 17.12.2012 р.